

ТРАКИЙСКИТЕ БЕЖАНЦИ В НОВОЗАГОРСКО (1878–1883 г.)

Щилиян Русев

Бежанският проблем е един от най-болезнените в историята на следосвобожденска България. Неговото начало може да се отнесе към времето, непосредствено след Руско-турската война от 1877–1878 г. Известно е, че по силата на Берлинския договор от 1878 г. Южна България получава статут на отделена от Княжеството полуавтономна област Източна Румелия, която се поставя под пряката политическа и военна власт на султана¹. Според клаузите на Договора окупираните Одрински, Лозенградски и Кърклисенски окръзи от есента на същата година се връщат на Турция. След изтеглянето на руските окупационни корпуси от Одринския санджак многобройни банди от башибозуци и демобилизирани аскери се отдават на грабежи и насилия над българското население². За техните изстъпления свидетелства дописка от Лозенград с дата 19 юли 1879 г., публикувана в бр. 3 на в. ”Народний глас” от 30 юли 1879 г. под заглавие “Положението на българите в Одринския вилает”. В нея се казва:

“Положението ни е отчаятелно. Свирепостта на турците няма предел. Не знаем вече къде да се денем. Кражбите, обирите, убийствата, обезчестяванията са у нас работи секидневни. И солдатите и жителите-турци са станали разбойници и крадци. Хората не смеят да излезнат на нивите си. В много села жителите не ожънаха нивята си. А властите гледат на всичко това и мълчат...”

В дописката се посочват потресаващи примери на турски зверства над беззащитните българи, които за да се спасят от “ужасното тегло” се готвят да напуснат родните огнища. Турското правителство се стреми да възпрепятства изселническия процес. То облага с данъци за 5 години напред семействата на желаещите да получат тескерета (паспорти), необходими за изселването³. Но нито административните

мерки, нито увещанията на одринския валия Реуф паша са в състояние да спрат надигналата се бежанска вълна. Първите масови изселвания са от съседните на Цариград селища в Силиврийско, Чорленско, Чаталджанско, Хайроболско, Узункюприйско, Люлебургазко, както и в близките до Егейското крайбрежие Димотишко, Малгарско и др.⁴ На 25 септември 1878 г. в района на Пловдив пристигат 150 семейства тракийски българи, а няколко дни по-късно техният брой в цялата област Източна Румелия достига 8 хиляди души. До края на годината 30 хиляди изселници търсят спасение в пределите на Южна България⁵. В зависимост от материалното им състояние сред тях се оформят две категории бежанци. Едната от хора, които са успели да се приготвят за предстоящото изселване, да вземат със себе си по-ценни неща, инвентар и добитък, като предварително имат информация за местата, където ще се заселват и възможностите, които те им предоставят за устройване. Другата – жертви на башибозушките насилия, в повечето случаи спасяващи се с бягство, без каквито и да било материални средства за живот. Мнозина от тях дори не могат да си платят пътните разходи по железницата. Показателна в това отношение е следната писмена молба на тракийски бежанци от с. Чоп къой, Узункюприйско до управителя на Пловдивска губерния:

“До негово превъзходителство Пловдивския губернатор. В Града. Ваше Превъзходителство!

От Чоп къой, село на Узункюприйския окръг, до 400 фамилии от боязанта на турските свирепства, в оттегляването на императорските руски войски оставиха селото си и за да запазят чест и живот се оттеглиха за насам и с железницата стигнаха до Нова Загора. Там от стичането на много християнски бежанци не остана място, а пък между тези фамилии има много сиромаси дотолкоз, щото не са в състояние да си платят навлото по железницата; то долуподписаните съселяни на тези злощастни бежанци молим от тяхна страна, за да се отстъпи тем милост и да се заповяда дето следва, за да не се вземе навло от тези 400 фамилии, но да се подари нам билет безплатен от Нова Загора до Татар-Пазарджик...”

Священик Атанас, Георги поп Димитров, Кел Вълчо Георгий⁶.

Грижата по приемането и настаняването на бежанците се поема от Временното руско управление, чийто мандат, съгласно решенията

на Берлинския конгрес от 1/13 юли 1878 г. се съкращава от две години на 9 месеца⁷. За правилното разселване на тракийци и разпределение помежду им на необходимите за преживяване инвентар и пособия, в Пловдив е създадена специална комисия с председател П. Неклюдов⁸. Такива комисии се създават в Одрин и Сливен. Чрез свои агенти те насочват бежанските колони към определените за заселване места. Заедно с това комисии осигуряват снабдяването на бежанците с необходимото продоволствие от храни и пособия. За тази цел им е отпусната сума от 105 150 сребърни рубли⁹. Само през последните три месеца на годината за тяхната издръжка в областта са изразходвани около 400 хиляди франка. Желайки да получи по-пълна представа за икономическото и социалното положение на нейното население, императорският комисар княз Дондуков-Корсаков възлага на завеждащия отдела за вътрешните дела генерал Гресер да извърши обиколка из земите на Южна България. Констатациите на последния са, че жителите се нуждаят най-вече от добитък и различен инвентар за извършване на селскостопанските дейности. За задоволяване на тези потребности, от конския състав на руската армия са отделени 20 хиляди коня и дарени на общинските съвети по места. На населението на Старозагорски и Новозагорски окръзи, известни като лозарски райони е отпусната безвъзмездна помощ в размер на 115 хиляди франка за снабдяване със съдове за производство на вино¹⁰.

Други 8500 рубли областното правителство предоставя на жителите на Новозагорски окръг за закупуване на жито и добитък. Освен това императорският комисар отпуска 35 хиляди рубли под формата на заем за населението на Новозагорски и Старозагорски окръзи. По настояване на генерал-губернатора на Източна Румелия генерал Столипин, погасяването на този заем се отлага за неопределено време. На сливения губернатор И. С. Иванов (бесарабски българин) се предоставя сума от 200 хиляди франка, които да бъдат раздадени на най-бедните жители в губернията. Вземат се мерки за изхранването на населението в областта и за обезпечаване на необходимите количества семена за посев. За тази цел областният управител издава заповед за забрана износа на брашно¹¹. Всички тези действия на временните руски власти подпомагат до известна степен нещастните бежанци, но въпреки това тяхното икономическо и социално положение остава

изключително тежко. Сам главният управител на областта в отчета си от 20 юни 1879 г. посочва, че: “Нито България, нито Източна Румелия са в състояние да ги нахранят.” Главната им придобивка се състои в правото да се заселват в изоставените турски села и да получават храни и зърно за посев от запасите, придобити от турските имоти¹².

Идването на тракийските бежанци в земите на Южна България става в момент, когато по тях току що е преминал вихърът на войната и навсякъде се забелязват белезите на опустошението, резултат от варварските изстъпления на поробителите. Силен удар понася земеделието, на което се разчита за изхранването както на местното население на Източна Румелия, така и на придошлите в нея бежанци. В този смисъл на преден план излиза въпросът за укрепване икономическото състояние на земеделските стопани. На него в. “Народний глас” в броя си от 5 ноември 1879 г. посвещава редакционна статия под заглавие “Положението на земеделческото население,” в която този проблем се поставя като първостепенна задача за решаване от Областното събрание. В нея се казва:

“Познато е, че населението в цялата почти област се намира в много злочесто състояние. Има и такива места обаче, които в злочестината си личат помежду другите като Старозагорската и Новозагорската околии... Усеща се неминуема нужда да се помогне преди всичко за повдигането материалното състояние на жителите въ тези места, които без помощ бедствуват да бъдат опропадени, изгубени... В тези места жителите земеделци са лишени от насъщните си нужди: без хляб, без покрив, без облекло и в такова положение те очакват предстоящата зима...”¹³

Тези думи съвсем точно характеризират тежките условия на живот за населението от Новозагорския край. Известна е високата цена, с която то заплаща своето освобождение – хиляди българи избити, изклани и избесени, стотици домове превърнати в пепелища, десетки селища разорени и опустошени. Бойните действия на територията на Нова Загора, насилията и грабителските набези на черкези и башибозуци не позволяват на земеделските стопани да пожънат нивите си и приберат зърнената реколта, както и да ги засеят с новите посеви. Сведения за това състояние на селското стопанство в района ни дават някои документи, публикувани в том 3-ти на сборника “Освобождени Болгарии от турецкого ига.” В Документ № 271 – Донесение

на руския вицеконсул в Бургас Н. Г. Гартвиг до А. Н. Церетелев от 1 февруари 1879 г. за тежкото положение на населението от Сливенска губерния се казва:

“При отъезде моем из Филиппополю Вашему сиятельству угодно было поручить мне представить некоторые сведения об экономическом положении восточной части Южной Болгарии. Посетив г. Сливно и близлежащие села я успел собрать следующие данные: Положение этого края самое безотрадное. Кругом голые, незасеянные поля, обгорелые, разрушенные села. Более всех пострадали жители Ески и Ени – Загрских округов.”

В друг Документ, № 301 – Донесение на А. Н. Церетелев до посланика А. Б. Лобанов-Ростовски се съобщава: “...Поля в округах Ени и Ески Загра в большей частью не были засеяны: Долины Тунджи находятся в таком же положении. Нехватка скота задерживает не только сельскохозяйственные работы, но и восстановление домов, так как жители не располагают какими-либо средствами за перевозки материалов...”¹⁴

В такива условия изселническата вълна, заляла почти цялата област Източна Румелия, обхваща територията на тогавашния, при Временното руско управление, “Енизагерский округ” (Новозагорски окръг) като част от Сливенска губерния¹⁵. По силата на своето географско положение град Нова Загора се оказва на едно от главните направления, по които се движат изселническите колонии. За това способства и обстоятелството, че той е важен железопътен възел на линията Одрин – Търново Сеймен (Симеоновград) – Ямбол с отклонения за Деде Агач (Александрополис), Пловдив и Пазарджик¹⁶. През новозагорската гара преминават множество композиции, пълни с бежанци. Едни от тях се отправят на запад към Стара Загора, Чирпан, Пловдив и Пазарджик, а други на изток, към Ямбол и Сливен¹⁷. Тъй като градът се намира на най-краткия път, свързващ Одрин със старата столица Търново, към него се насочват със собствен превоз, или пеша, поединично, или групово, значителни маси тракийско население. От данните във Ведомост за числеността на българските преселници, от Одрин към Княжество България и Източна Румелия, за времето от 28 септември до 11 октомври 1878 г., съставена от поручик Римски-Корсаков (Обр. 1), е видно че за един период от 11 дни през града ни преминават 6107 души, изселници от Източна (Одринска Тракия) и Западна (Беломорска

Тракия)¹⁸. Отгук мнозина от тях продължават своя път към други райони на страната, но не са малко и ония, които завинаги свързват своята житейска съдба с Нова Загора и Новозагорския край. Към 1880 г. в 20 от всичките 58 селища на Новозагорска околия – административна единица в състава на Старозагорски департамент (окръг)¹⁹ се заселват 244 бежански семейства с обща численост 1176 души. От тях 185 семейства, наброяващи 925 души са от селата: Карамаслии и Кулфалчево (Бабаескийско), Курфалии, Кюстемемер и Аврен (Силиврийско), Ермен кьой и Карабинлии (Чаталджанско) и Таш-Аль (Буюкчекмедженско) – Източна Тракия и 59 семейства, 251 души от Балъ кьой и Окуф (Дедеагачко) – Западна Тракия (**Обр. 2**). Най-много са бежанците в с. Киспитлии (Караново) – 45 семейства от 197 души, в с. Мехрем бей (Старо село, тогава в Новозагорска околия) – 37 семейства – 153 души и с. Юрени (Научен) – 13 семейства – 101 души, а най-малко в селата: Юрлемиш (Езеро) – 1 семейство от 7 души и Омарчево – 2 семейства – 8 души²⁰. Интересна е одисеята на заселилите се в с. Киспитлии (Караново) тракийски бежанци. След изтеглянето на руските войски от Сан Стефано 100 български фамилии от с. Таш-Аль, Буюкчекмедженска каза, бягайки от турските насилия, напускат родните места и се установяват на територията на Старозагорски департамент. От тях 55 семейства се заселват в с. Чавль кьой (Хан Аспарухово) и 45 семейства в с. Киспитлии (Караново). В началото на 1881 г. 21 от общо 100-те фамилии се завръщат по старите си огнища, но заварват имотите си заграбени от турците. Самите те биват прогонени посред зима и се заселват в близост до границата, в района на Харманли²¹. Във в. “Народний глас” от 3 февруари 1881 г. е публикуван “Списък на бежанците българе от с. Таш-Аль, Буюкчекмедженска каза, находяшти се въ Харманлий.” В него някои от заселилите се в граничния град бежанци имат близки и роднини в Новозагорско: семейството на Тодор Димитров – братя и това на Митра – зет в с. Киспитлий (Караново), а Стойко Иванов – брат в с. Мехрем бей (Старо село)²².

Тракийски бежанци се установяват и в Нова Загора. Към края на 1879 г. в града има 2224 българи²³. След подписването на Берлинския договор в него се завръщат и голяма част от избягалите жители-турци. По същото време от Стара Загора се преселват и няколко еврейски фамилии. Жилищният проблем се изостря от обстоятелството,

че през Освободителната война градът е опожаряван на три пъти и подлаган на опустошаване и разорение от черкези, башибозуци и Сюлеймановите орди. Поради това голяма част от местните жители българи и турци се принуждават да живеят под стрехите на превърнатите в руини домове²⁴. В такива условия тук се заселват 22 семейства – 88 души от с. Балъ къой, Дедеагачко – Западна Тракия²⁵. Нямаме данни, къде точно са заправили своите жилища, но съгласно “Постановление на комисията по разпределението и продажбите на празните места и Градския общински съвет от I.VI.1880 г.” за тяхното устройване се определят два квартала от новопланиращата се част на града, в които могат да си закупят дворни места на търг²⁶. Кварталите са в южната част на Нова Загора, в празното по онова време пространство между днешните: площад “Свобода,” СОУ “Христо Ботев” и железопътната гара²⁷.

Анализът на данните за заселването на тракийските бежанци в околията показва, че те се ориентират към селата с преобладаващо турско население, което по време на войната масово ги напуска, бягайки към Одрин и Цариград. Село Киспитлии (Караново) например, преди Освобождението има турски облик. Само няколко къщи са български. С идването на тракийци етническият му облик се променя. От общо 117 къщи 70 са населени с българи. Жителите му наброяват 900 души, от тях 371 са българи, придошли от околните села, 197 български тракийски бежанци, 251 турци, завърнали се след войната и 81 цигани. Основен поминък на населението са земеделието и скотовъдството. От земеделските култури се отглеждат най-вече известната пшеница “Загария,” къзълджа (червенка) ръж, ечемик, царевица и др.²⁸ Около турски чифлик е направено и с. Мехрем бей (Старо село). Според Никола Койчев негов основател е турският чифликчия Мехрем бей, който оставя името си и върху селото²⁹. И след Освободителната война тук преобладава турското население – 112 души и само 22 българи. Заселването на 153 български бежанци от с. Аврен, Силиврийско, променя коренно облика на селото в полза на българския етнически елемент³⁰. Подобно е положението и в с. Юрени (Научен), наброяващо 45 къщи с 259 жители – 133 българи и 126 турци. И тук тракийските бежанци-101 души, жители на с. Аврен, Силиврийско, изменят съотношението между етносите. Така е и в с. Ени Пазлии (Каменово), където 20-те семейства – 82 души от с. Балъ къой, Дедеагачко-Беломорска Тракия,

също увеличават значително числото на местното българско население³¹.

Заселването на бежанците в Новозагорско съвпада по време със започналия процес на разбиване на едрата турска поземлена собственост, известен с името “аграрен преврат.” В района се освобождават значителни количества земеделски земи – бивши турски владения, които оформят техния пазар. Към 1883 г. работната земя на територията на околията възлиза на 411 хиляди уврата (657 хиляди декара)³².

Размерът на покупко-продажбите на недвижими имоти в края на същата година достига сумата от 91 златни гроша³³. В пазарния процес се включват и новозаселилите се тракийски бежанци, по чийто брой – 1176 души, Новозагорска околия заема първо място в целия Старозагорски окръг, където общото им число е 3746 души³⁴. Това са предимно селски жители и преобладаващата част от тях са земеделци по занятие. Тези хора не са лишавани от права върху своите имоти в родните си места, с които могат свободно да разполагат. Нещо повече, макар и жертва на необуздани насилия, те не само не са гонени от турската държавна власт, но последната се стреми да ги задържи, макар, че вече има политика за колонизиране на Тракия с турско население³⁵. Съществува един факт, който до известна степен обяснява тяхното заселване така масово в нашия край. През лятото на 1877 г., по време на Освободителната война, голяма част от новозагорци са откарани и разселени по родните места на същите тези тракийски бежанци³⁶. Още тогава между двете групи българско население се създават контакти и отношения, които по-късно се превръщат в допълнителен подтик, бягащите от турските изстъпления тракийци масово да търсят приют именно на новозагорска земя. Местните жители, въпреки мизерните си условия на живот, проявяват добронамереност към нещастните пришълци. Грижите по тяхното устройване и прехрана поемат административните власти като им предоставят възможност да обработват, напуснатите от стопаните си – турци, имоти³⁷.

През 1880 г. Областното събрание гласува кредит от 40 хиляди турски лири, от които раздава помощи на изпадналите в нищета селяни – мюсюлмани и християни. От този кредит в Новозагорска околия на бедните земеделски стопани – местни българи и български бежанци са раздадени помощи под формата на пари и в царевица общо 41455 гроша³⁸. За отношението на окръжната власт към бежанците

може да се съди от публикувания във в. “Марица” от 7 октомври 1880 г. “Доклад на Старо-Загорский префект върху състоянието на вверенний нему департамент.” В него се казва:

“...Те (бежанците – б.а) се покровителстват от трана на властите на всъде в департамента, тям се е помагало дори повече, отколкото на туземците... Ако се отстъпи и сумата, ходатайствана от мене за постройка и на къщи за бежанците, то напълно ще се подобри и тяхното състояние...”³⁹

Значим принос в подпомагането на тракийци с храни и семена има и новозагорският околийски началник Михаил Коларов, с чийто усилия се възстановява дейността на новозагорската земледелческа каса. Нейният капитал към 1881 г. възлиза на 1450000 гроша в подновени и неподновени записи⁴⁰. В касата постъпват и суми, които се събират под формата на наеми от, останалите без притежатели, турски имоти, раздавани от нозагорския окръжен съвет на безимотни стопани и бежанци⁴⁰.

Не всички новозаселени в околията бежанци успяват да пуснат корени. Завръщането на мухаджирите-турци след края на войната влошава още повече и без това тежкото им икономическо и социално положение⁴¹. Натрупаните с големи лихви дългове за закупуване на имоти, непосилният кадастрален данък върху земята и ниските цени на селскостопанските произведения, са в основата на причините за връщането през 1883 г. на 18 семейства по родните им места⁴². Преобладаващата част от бежанците, обаче, трайно се установяват на новите местожителства. Въпреки тежките материални условия на живот, недоимъка и мизерията, съпътстващи тяхното битуване, те макар и мъчително, се приобщават към единния стопански организъм на българското следосвобожденско общество. Това неимоверно трудно начало в живота на тракийските бежанци твърде образно, но правдиво е разкрито в спомените на известния в миналото новозагорски индустриалец Георги Стойков, потомък на заселени в с. Караново бежанци от с. Таш Аль (Одринска Тракия).

“През 1880 г. – пише той – майка ни Рада Костова още на 16 годишна възраст се омъжва за Стойко Доцов, също бежанец от с. Таш Аль, но установен в с. Караново. До каква степен го е гонила бедността се вижда от факта, че заминавайки за Сливен да се събира с предстоящата си съпруга, взел е в заем чужди потури (шаечени гащи),

с които се е венчал, а каква е била немотията им с “медения им месец” се обрисова от обстоятелството, че на третия ден след венчавката си, майка ни отишла да събере клас от пожънат ечемик, който счукала с бухалка, смляла го е на ръчен хромел, замесила това брашно (нещо като болгур) и едвам свързана питка изпекла на чуждо огнище, за да нагости младоженеца... Това са нашите родители – бедни, неграмотни, безимотни, без собствен подслон, прокудени от родното си място, започват на първо време ратайска работа при по-заможни местни жители, а впоследствие заменят този си труд със засаждането и отглеждането на тютюн, който поминък продължават над 20 години по чужди ниви и при тежък наем – на изполица, за да могат да изкарат прехраната на 7-членното си семейство”⁴³.

Бежанците от времето на Освободителната война поставят началото на поколения следовници, със значим принос в развитието на китния новозагорски край. По техните стъпки десетилетия по-късно ще се нижат дългите колони на новите бежанци от 1913 и 1920 г. Те ще се заселват тук, прокудени от същите градове и села на Източна и Западна Тракия, откъдето преди повече от 122 години идват старите тракийци, за да намерят своя житейски пристан в земята на равно Загоре. Днес техни потомци има в Нова Загора, Караново, Каменово и други селища на Новозагорска община, които пазят спомена за своите предци, откъде са дошли и как са се заселили по тези места.

Обр. № 1: Извадка от Ведомост за броя на бежанците от Одринско в Княжество България и Източна Румелия от 28 .IX. до 11 .X. 1878 г.

Дата на тръгване	От кой окръг	Численост превоз	В т. ч. с ж. п. превоз	В т. ч. със собствен	До къде пътуват
29 .IX.	Чаталджа	559	370	189	Ени Загра
30 .IX.	Фере	210	--	210	Ени Загра
4 .X.	Узун Кюпрю	1 236	370	866	Ени Загра
6 .X.	Димотика	2 551	1 291	1 260	Ени Загра
9 .X.	Узун Кюпрю	1 551	485	1 066	Ени Загра
Общо:		6 107	2 516	3 591	

*Обр. № 2: Таблица на заселването на бежанците в
Новозагорска околия към 1880 г.*

№ по ред	място на заселване	брой семейства	мъже	жени	всичко	населено място откъдето идват
1.	гр. Нова Загора	22	48	40	88	с. Баль кьой (Дедеагачко)
2.	с. Алобас	13	34	35	69	с. Карамаслии (Бабаескийско)
3.	с. Авлиени	9	24	21	45	Силиврийско
4.	с. Атлоолу	7	18	22	40	с. Ермен кьой (Чаталджанско)
5.	с. Боз Агач	21	48	31	79	с. Карабинлии (Чаталджанско)
6.	с. Баня	10	24	23	47	с. Кулфалчево (Бабаескийско)
7.	с. Генджелии	4	11	12	23	с. Карамаслии (Бабаескийско)
8.	с. Джумалии	6	12	4	16	Силиврийско
9.	с. Ердюванлии	30	36	66		с. Курфанлии (Силиврийско)
10.	с. Ени Пазлии	20	36	46	82	с. Баль кьой (Дедеагачко)
11.	с. Кадь кьой	9	29	23	52	Одринско

12.	с. Киспитлии	45	101	96	197	с. Таш Аль (Буюкчекмедж.)
13.	с. Каймакли	6	4	10		с. Окуф и с. Баль кьой (Дедеагачко)
14.	с. Караджа Муратлии	3	7	4	11	Одринско
15.	с. Кадъ Алан	8	10	16	26	с. Кюстемер (Силиврийско)
16.	с. Мехрем Бей	37	83	70	153	с. Аврен (Силиврийско)
17.	с. Омарчево (Дедеагачко)	2	3	5	8	с. Баль кьой
18.	с. Смавли (Дедеагачко)	14	28	28	56	с. Баль кьой
19.	с. Юрени	13	51	50	101	с. Аврен (Силиврийско)
20.	с. Юрлемиш	1	2	5	7	с. Окуф (Дедеагачко)
Общо:		244	605	571	1176	

БЕЛЕЖКИ

¹ **Генов, Г. П.** България и Европа, Сан-Стефано и Берлин 1878. БИБ, С., с. 47–48

² **Гандев, Хр.** Преселението на тракийски българи и гърци в България през 1878–79 г. – Архив за поселищни проучвания. Кн. 2, С., 1938, с. 3–5

³ в. “Народний глас”, Пловдив, бр. 3 от 30 юли 1879 г., с. 2

⁴ **Мичев, Д., Д. Дойнов, Л. Панайотов, П. Шапкарев.** Националноосвободителното движение на македонските и тракийските българи 1878–1944 г. Т. 1, С., 1994, с. 51.

⁵ Сборник материалов по гражданскому управлению и оккупации в Болгарии в 1877–78–79 г.г. Вып. 2, С. П., 1903, с. 180.

⁶ **Гандев, Хр.** Пос. съч., с. 5–7.

⁷ **Христов, Хр.** Освобождението на България и политиката на западните държави 1876–1878 г. С., 1968, с. 213.

⁸ **Тодоров, Г.** Дейността на Временното руско управление в България по уреждане на аграрния и бежанския въпрос през 1877–1878 г. – И. Пр. 1955, Г. XI, с. 44.

⁹ **Муратов.** Документи за дейността на русите по уреждане на аграрния и бежанския въпрос през 1877–1878 г. С., 1905, Т. 1, с. 205.

¹⁰ **Тодоров, Г.** Пос. съч., с. 44–46.

¹¹ в. “Зорница”, Цариград, бр. 36 от 6 септември 1879 г., с. 143.

¹² в. “Народний глас”, Пловдив, бр. 11 от 27 август 1879 г. с. 2.

¹³ в. “Народний глас”, Пловдив, бр. 30 от 5 ноември 1879 г. с. 1–2.

¹⁴ Сб. Освобождени България от турецкого ига. Т. 3, М. 1967, Док. № 271, с. 427; Док № 301, с. 473.

¹⁵ Сборник материалов по гражданскому управлению... с. 220; **Койчев, Н.** История на Нова Загора, Новозагорско през вековете. Ст. Загора, 1997, с. 334.

¹⁶ **Пашев, Г.** От Цариград до Белово. С., 1965, с. 309–310; **Русев, Щ.** Мястото на Нова Загора в Зимното настъпление на руската армия към Одрин през м. януари 1878 г. В: Сб. Археологически и исторически проучвания в Новозагорско. Исторически музей Нова Загора, 1999, с. 246.

¹⁷ Сб. Освобождени България от турецкого ига..., Док. № 165, с. 267–268.

¹⁸ Пак там.

¹⁹ Статистический календар на Старо-Загорский департамент за 1882 г. С., 1882, с. 37–38.

²⁰ Пак там с. 91–96.

²¹ в. “Марица”, Пловдив, бр. 225 от 27 януари 1881 г.

²² в. “Народний глас”, Пловдив, бр. 160 от 3 февруари 1881 г.

²³ **Койчев, Н.** Пос. съч., с. 268.

²⁴ в. “Народний глас”, Пловдив, бр. 12 от 30 август 1879, с. 4.

²⁵ Статистический календар..., с. 91.

²⁶ Исторически музей Нова Загора. Постановление на комисията по разпределение на празните места и Градския общински съвет от 1.VI.1880 г. Необработен архив на Градски общински съвет Нова Загора.

²⁷ Исторически музей Нова Загора. Спомени на Стоян П. Чолаков; План на Нова Загора, изработен от Л. Баер.

²⁸ в. “Народний глас”, Пловдив, бр. 367 от 9 февруари 1883 г.

²⁹ **Койчев, Н.** Пос. съч., с. 429.

³⁰ Статистический календар..., с. 96.

³¹ Пак там, с. 94.

³² **Илиев, Ат.** Доклад на Старозагорский префект за състоянието на окръга и ходът на разните в него служби. Ст. Загора, 1884, с. 15.

³³ в. “Земеделец”, Г. I. бр. 28 от 1 септември 1883 г. **Русев, Щ.** Исторически и социологически аспекти на изследването върху пазара на земята в Нова Загора след Освобождението. ИМЮИБ, XIX, Ст. Загора, 1998, с. 169.

³⁴ **Илиев, Ат.** Пос. съч., с. 6.

³⁵ **Константинов, Н.** Бежанският въпрос. БИД, XXII, 1923–1924, № 8-9, с. 461.

³⁶ в. “Трибуна”, бр. 58–59 от 14 май 1920 г.

³⁷ **Илиев, Ат.** Пос. съч., с. 13.

³⁸ в. “Марица”, Пловдив, бр. 197 от 4 юли 1880 г., с. 7.

³⁹ в. “Марица”, Пловдив, бр. 224 от 7 октомври 1880 г., с. 4–5.

⁴⁰ в. “Марица”, Пловдив, бр. 280 от 28 април 1881 г., с. 4–5; Исторически музей – Нова Загора – Спомени на М. Л. Малтев от 1927 г., с. 6.

⁴¹ **Илиев, Ат.** Пос. съч., с. 13; в. “Марица”... бр. 224.

⁴² **Илиев, Ат.** Пос. съч., с. 14–15; в. “Народний глас”, Пловдив, бр. 431 от 24 септември 1883 г., с. 3.

⁴³ Исторически музей Нова Загора, Фото-албум със спомени на Г. Стойков. Необработен архив.

Приложение

Обр. 1

Обр. 2